

A legjobb irányokból

Fülöp László: Közelítések Krúdyhoz

Gyakorta és jogosan panaszolták föl a szerző újabb időkben keltezett kritikái a honi prózapóétikai kutatások erőtlenségét és lendülethiányát, nemkülönb a mégis létező – bár meglehetősen gyér – kezdemények és eredmények adaptációjának lassúságát a konkrét művek (regények s novellák) s a nagy elbeszélői életművek interpretációjában. Mialatt látványosan megugrott a kiemelkedő lírai oeuvre-ök iránti tudományos érdeklődés, s emlékezetes teljesítmények sokaságát produkálta a verselmzés teóriája és praxisa, senyvedt, vesztegelt avagy csak tétován mozdult előbbre az epika analízisének módszertana és gyakorlata. Lemaradásunk e téren – ekként Fülöp László verdiktje – mind kínosabb és kiáltóbb, hiszen (eltekintve a szórványos kivételektől) nélkülöznünk kell legnagyobb epikusaink munkásságának valóban korszerű feldolgozását csakúgy, mint az egyes regények és novellák példaadóan modern interpretációját, továbbá a műnem és a műfajok XX. századi történetének – akár egy-egy kisebb periódusra terjedő – alapos és autentikus bemutatását. Lehangelő látélet ez, ámde – sajnos – igaz. Várhattuk, hogy a kutató nem éri be a bajlító felismerések és figyelmeztetések ismételtetésével (noha ez is lehet érdem önmagában), hanem vállalja az oly sürgetően időszerű hiánypótlás egy részét. Nem is csalatkoztunk, elanynyira, hogy az előkészületek és az

igény méreteit sejtető részpublikációk után kezünkben immár a Krúdy-monográfia, s tudomásunk szerint egy, évtizedek óta hasztalan áhított Kaffka-könyv megjelenése is közele sen várható. Korai volna ez utóbíró bármit is mondanunk (holott színvonalát sejtetik már az eddig közreadott mutatványok), annál inkább kötelességünk a *Közelítések Krúdyhoz* című vállalkozás megmérése. Hálás és öröms a feladat, bocsássuk is előre tüstént vélekedésünk summáját: Fülöp László könyve kiváló, a kor színvonalán álló alkotás. Elméleti alapozásában felkészült és igényes, anyagát fölényes biztonsággal birtokolja, filológiaiag roppant alapos és megbízható, következtetéseiben mindig távlatos. Az átfogó, bizonyító példák garmadáját az életmű egészéből gyűjtő fejezetek a regényelemző egységekre mutatnak át, növelvén s kitérítvén amazok hitelességét és érvényét, az előtérbe került könyvek interpretációi pedig a háttérre siklatják vissza a tekintetet, láttatván, érzékeltetvén a közeget, amelyből a mintaművek vétettek. Harmonikusnak s mindenképp optimálisnak tetszik a szerző választotta monográfiaépítő megoldás, s a magunk részéről a kötet – Fülöp Lászlótól mentegetődző szerénységgel említett – „töredékes” voltát is óhatatlannak, majdnem szükségszerűnek gondolnók. Lehet-e egy Krúdy-méretű és -komplexitású életműről másként könyvet írni, mint töredékesen?

Különös, hogy ezt a monográfiát egy, pályafutását hajdan a mai magyar irodalom (legkivált a líra) vizsgálatával kezdő kutató tolla koncepcuálta. Bizonytalán megérné némi fáradságot és meditációt annak kiderítése, miért vált át nemzedékünk egyik jelese, az *Élő költészet* című tanulmányfűzér s egy kitűnő Pilinszky-könyv József Attila-díjjal is elismert és ösztönzött szerzője a kortársi líra értő elemzéséből a század első felének epikájára, miért húzódik vissza a jelen fürkészője mind jobban egy korábbi periódus irodalomtörténetébe. Aligha pusztán véletlen ez, csupán személyes indítékokkal bajosan magyarázható (kivált, hogy a generáció más tagjainál is megfigyelhető e tendencia, szemlélhető ugyanez az érdeklődés-módosulás és „visszavonulás”). Vannak föltevéseink e tünet megokolására, ámde Fülöp László indokait nem ismervén, mincként hozakodnánk elő velük. Tény, hogy irodalomtörténet-írásunk számára egyértelmű nyereség az ő váltása és „hátralépése”, amiként tény az is, hogy Krúdy-monográfiája az ún. „debreceni iskola” legjobb teljesítményei közül való, annak elméletét és gyakorlatát demonstrálja. Barta János, e tudományos műhely alapítója, nesztora, mindmáig sugárzó hatású ceneruma ekként körvonalazta az alapelveket: *„Összeköt bennünket az, amit élményi esztétikának szoktak nevezni. Megvannak ugyan az esztétikai és poétikai alapfogalmaink – kinek-kinek egyéni változatban –, de sohasem a fogalmakból indulunk ki, hanem mindig a mű egészéből; első-sorban azt akarjuk élményi szinten felfogni, amit a műalkotás maga akar mondani nekünk... A mi módszerünk(nek)... a működőpontú elemzés vagy a működőpontú esztétika volna a legközérthetőbb megjelölése.”* Mily termékenyítő e koncepció s e gyakorlat, szemlélteti immár a Krúdy-könyv

is. Fülöp László a mű- és életműélmény ujmutatásához igazodik mindenkoron. Befogadja – értőn, érzékenyen – az alkotásokat, nem ő akar hideg számitással, előfeltevések sokaságával beléjük nyomolni. Nem a műveket törli, nyomorítja esztétikai-poétikai alapfogalmaihoz, hanem a fogalmakat finomítja a művekhez. Ő rezonál Krúdyra, nem Krúdyt rezonáltatja önmagára. Tudományos készségére, apparátusa nem befödi, hanem kibontja a műveket s az életművet. Vonzó megoldás ez, s az élmény a szerzőt s a debreceni iskolát egyszerre mind igazolja. Barta János, a mester nem csupán néhány hivatkozás erejéig van jelen e munkában, hanem – s ez a jóval fontosabb – ihlető szellemiségével. Nagy készségű, szuverén látású irodalmár Fülöp László, Krúdy-könyve sem nélkülözi az eredeti s egyéni veretét, közelítésmódjában, eszköz- és szempontrendszerében, fogalomkészletében, stílyében mégis benne rejtezik egy tudományos műhely inspirációja.

Olvasatunkban – az eddigiek miatt is – szerény, ám határozott szavú vitairatként él a *Közelítések Krúdyhoz*. Kimondatlanul is perlekedik a tudományunk számos művelője által preferált és abszolutizált szcientizmussal, az egzaktitás (helyenként inkább álegzaktitás) túlhajtott divatjával. E praxishoz képest – kölcsönözve a könyv egyik szavát – „moderálnak” minősíthetjük Fülöp László epikaelemző gyakorlatát. Korszerű és szakszerű akar lenni ő is, ámde nem az olvassmányosság rovására. Műve nem laboratóriumok hűvös levegőjét, képletek személytelenségét árasztja, hanem az élmény melegét, s benne lüktet a kutatás, a fölfedezés öröme, szellemi izzalma. Nem dobálódik fölösen fontoskodó aspektusokkal, nem zsonglörködik diadalittasan frissen felkapott terminusokkal, annál nagyobb gondja van az elegáns (Krú-

dyhoz is méltó) szóválasztásra, az érzékletes, árnyalatos gondolatfűzésre. Művészetnek, alkotásnak is tekintit tudományát. Esztétikai felfogását sem igazítja a legújabb divatokhoz. Nem abszolutizálja Krúdy műveiben a *teremtés* gesztusát – holott ennek volna keletje manapság –, nyomaték-kal hangoztatja inkább a *tükrözés* (gyakran nagyon is áttételes) formáinak meglétét. Csöndes s tán szándéktalan polémia mindez; bátorság és autonómia kell hozzá a szakmai közvélemény egy részének fitymálása, korántsem gyengéd ízlésterrorja közepett.

Vitairatnak tekinthető ez a könyv azokkal szemben is, akik – érthető, ám túlhajtott mohósággal – az epikai modernség előfutáraként, tulajdon törekvéseik öseként sajátítják ki Krúdyt. Fülöp László sem tagadja, hogy *A vörös postakocsi* szerzője rengeteg lazított a hagyományos-klasszikus regény építésének (a pozitívizmusban gyökerező) oksági elvén, ma divatos szóval élve: eredendően kombinatív-metonymikus struktúráján, viszont jellemző módon „A romantikus eseményszervezés és helyzetteremtés példája”-nak tartja a *Hét Bagoly* amaz epizódját (Józsiás és Zsófia az úszó jégtáblán), amelyet egy fiatal elméletíró munkája „A metaforikus funkció kiteljesedésének” diadalaként ünnepel. Nem zárja ki egymást a két értelmezés, ámde a Fülöp Lászlóé tesz szik megalapozottabbnak s elfogadhatóbbnak. Akkor pedig egyértelműen övé az igazság, amidőn a Krúdy-féle időkezelés bergsoni lényegét, „forradalmi újdonságát” hírelők ellenében részint az ily irányú alap kutatások és bizonyító eljárások hiányára figyelmeztet, részint meg a *Boldogult úrfikoromban* mintaszerű elemzésével igazolja: e regény időjátékaiban „... kevés a bergsonizmusra emlékeztető tünet”, az írói megoldás koránt-

sem szélsőségesen merész, inkább „moderáltnak” minősíthető.

A monográfia legnagyobb érdemei közül való (s vitairatként funkcionál e vonatkozásban is), hogy az *igazi* Krúdyt kívánja megmutatni. Ne széptücsünk: beborítják az író a közhegyek, a félreértések, a hiedelmek rétegei. Nem a valódi arc, hanem az ábrándos álomlátó, a gordonkázó, a ködlovag képe rögzült a köztudatban. Mily szívósak e nem alaptalan, épp csak egyoldalú vélekedések, igazolja a legfrissebb keltezésű példa, a századforduló irodalmában is kitűnően tájékozott művelődéstörténész, *Hanák Péter* tollából: „*Krúdy igazi lényében társadalmon kívüli volt, maga, akár csak álmatag és élvezetg bösei, a múltba telepített álomvilágban..., látomásokban élt*” (*A kert és a műhely*. In: *Újhold – Évkönyv*, 1986/1.). Nagyon is jogos tehát Fülöp László elszánása, hogy e féligazság kiegészítéseként – ő idézi *Pamlényi Ervin* fordulatát – „a másik Krúdy” arcát is a tudatunkba vesse, téve az álomlátó író mellé az ábrándtalan valóságismerőt, vetítve a csillogó felszín mögé a szerző „mélyvilágát”. Kötetünk áttekintő fejezetei e törekvés jegyében szerveződtek, s bennük a – föltehetően nem minden szakmabelinek tetsző – montázstechnikát mozgósító, idézethalmozó, *leíró* passzusok, valamint a tényanyag fölé emelkedő, *elemző* szegmentumok ügyes kombinációját szemlélhetjük. A megoldás optimális, bizonyító erejét aligha tagadhatnók. Az átszellemülten gordonkázó, lírai futamok és „áriák” magasába szökkenő Krúdy pendant-jaként feltűnik a komor, illúziótlan életlátó. Nem teljességgel töretlen utakon jár a monográfus, amidőn az író mélyvilágába bocsájtkozik. Ösztönzést kapott – a könyv is tudatosítja – az előtte jártaktól, legkivált *Szabó Edétől* és *Bori Imrétől*. Ez utóbbi vezette Fülöp Lászlót például

a „moralista-szociológus” Krúdy tüzetes elemzéséhez, ámde kettejük munkájának különbséget föltétlenül regisztrálnunk kell. Szemben az újvidéki irodalomtörténész gyakorta öncélú ötletparádájával, fesztelen és fedezetlen társításaival, a debreceni tudós mindenkor szigorúan tényisztező és dokumentatív, asszociációiban és analíziseiben csakis az ellenőrzött és megalapozott következtetéseknek van helye. A kiindulópontjában sokszor revelatív Bori-koncepció mindig valós dimenziókba térül s mozog tovább Fülöp Lászlónál. Ha nem övé is az alapötlet, vizsgálataiban a saját nyomvonalán halad.

Még két vonatkozásban tartjuk vitairatnak a monográfiát, s e kettőben már nem vagyunk maradéktalanul azonosak a szerzővel. Fülöp interpretációjában – jól érezhető – 1918 utánra esik az életmű súlypontja. Nem épp jogtalan polémia ez egynémely korábbi föltevésekkel s értékelésekkel, a magunk részéről mégis úgy találnók: több figyelmet s elismerést érdemeltek volna az 1910 és 1918 között született művek, *A vörös postakocsi* és a *Szindbád*-történetek legkivált. Feltűnik továbbá, hogy korántsem mennyiségükhöz és minőségükhöz illetően említettnek e könyvben Krúdy novellái. Csupán az áttekintő fejezetek idézetanyagában jut hely nekik, ott is másodrendű. Fülöp László mintha tudatosan hanyagolná, nyilvánvalóan leértékelné a műfajt a regényhez képest. Egy helyütt – *Lukács György* ismert nézetéhez csatlakoznék? – a novellák „... rendszerint részlegesebb és töredékesebb megjelenítés”-ét emlegeti. Vitára nem lévén itt terünk, jelezzük csupán: idegen tőlünk e minősítés, Krúdy novellaremekléseinek sokaságára pedig aligha kell felhívni a monográfus figyelmét.

Az ellenvetésekhez, kritikus megjegyzésekhez érkezzvén. Feltűnt, hogy

a monográfia alig ejt szót a Krúdy-hagyaték értékegyességének, erős színvonalhullámzásának tényéről, még kevésbé e jelenség lehetséges okairól. Úgy találjuk: Fülöp László a kelletténél jóval kevesebbszer mutat rá az életmű kapcsolódásaira, érintkezési pontjaira más írók (elődök és kortársak) oeuvre-jével. Csupán a Kaffka Margit-párhuzamot dolgozza ki meggyőzően, *Jókai* és *Mikszáth* sokáig élő inspirációjának nyomai elmosódnak, Móricz neve igazából indifferens megjegyzésekben bukkan elő stb. Krúdy így a valóságosnál is magányosabb, elszigeteltebb tüneménynek tetszik a századelő magyar irodalmában. Továbbra sem vagyunk egy nézetben a szerzővel a *Palotai álmok* főhősének megítélésében (167.), s hadd utaljunk a monográfia egy félrefogására, illetőleg tollhibájára. Ellentétben Fülöp László állításával (142.), akad olyan regény az életműben, amely pereskedési hercehurcára építi a maga eseménysorát: az *Andráscsik örököse* ez. Alvinczi Eduárd egyik anekdotikus cselekedetének, illetve „monarchikus áhitatának” hosszan idézett passzusai (238., 240–241.) pedig nem *A vörös postakocsi*, hanem az *Őszi utazások a vörös postakocsin* című regényben található.

Függetlenül e néhány bíráló kitételről, elismerésünk teljes. Izgalmas, emlékeztetes, nagy súlyú produkció a *Közelítések Krúdyhoz*. Egy ösztönösségében is elementáris tehetségű, főként a regényműfajban sokat újító, szubjektív epikus hiteles portréját bontakoztatja ki előttünk, kiből – többször rámutat a monográfia – hiányzott ugyan az intellektualizmus adottsága, a „gondolatélményi”, ontológiai eszmélkedés képessége, műveinek átlirizált „élethangulati-életérzési” futamaiban és rétegeiben mégis a lét, az emberi sors borzongató titkainak közelébe férközhetett. Föltárul a könyvben Krúdy hagyatékának alap-

vető dichotómiája, a csillogó felszint ellenpontoszó mélyrétegek komorsága. A Fülöp-vizsgálta témák és jelentésvetületek mindenkor ezt a kettősséget igazolják. Rengeteget okulhat a további kutatás a szerző oly megállapításaiból, mint amely az emberlétnek szerepként való felfogását bizonyítja Krúdy műveiben, avagy az író teremtette hősök eredendő és végleges monadikusságára, csaknem mindig reménytelen exodusvágynak típusaira, variációira, a figurák eudémonikus hangoltságára, s ennek ellentétéként sorsszerű boldogtalanságukra vonatkozik. Számunkra fontos volt a felismerés, hogy a dzsentritéma csak ritkán hívja elő Krúdy lirizáló hajlandóságát,

az e társadalmi réteghez tartozó hősök többségének pedig pusztán „novellalét”-et biztosít az epikus. A regények jelenetelvé építéséről, az író elbeszélésmódjának, narrációjának jellemzőiről elhangzó fejtegetések nemkülönben tanulságosak.

Jól összefogott, arányos, tartalmas, szép könyv a *Közelítések Krúdyhoz*. Úgyesen zárja az okfejtést a szerző három, a témához illeszkedő kritikája, s még a címlap is stílusos és illúziókeltő. Nem hatásvadász szándék dik-tálja hát zárófordulatként: a Fülöp László adta zárófordulatként: a Fülöp László adta közelítések gyakorta megérkezésnek tetszenek. (Szépirodalmi)

LŐRINCZY HUBA

Levél egy középkorú magyar költőhöz

Kerék Imrének — recenzió helyett

Kedves Barátom!

Megkaptam új kötetedet, a Rézholdak, réznapok címűt. Am merjek-e hagyományos recenziót írni róla, amikor a „fűlszövegben” arra figyelmeztetsz, hogy ma már „a figyelmes olvasó pillantása is sokszor elsiklik a valódi értékek fölött”, amikor az Egy kritikusra bűneibe („cinkéz, oktat, rangsorol”) senki sem esne szívesen, kiváltképpen, ha mindezt felrovd egy, fölényes biztonsággal művelt szonett formájában. Röviden: nem merek. Komolyabban szólva: a szó semmilyen értelmében nem érzem magamat feljogosítva, hogy... De ez már velem tulajdonképpeni tárgya.

(I. tétel: a kézbe-zsebbe simuló könyv dicsérete.) *Első köteted, az évtizeddel korábbi Zöld parázs már ilyen könyv volt és a mostani is hasonló. Manapság nem ez divik: alig-írástudók művei hatszor-hétszer publikálódnak, utánaad kiáltanak folyóiratból, kötetből, rádióból, televízióból, máshonnan; negyedklasszikusok úton-módon elintézett, életükben learatható dicsőséggű összkiadásai pompáznak a könyvesboltokban. Köteted ezzel szemben kézbe-fogásra, zsebbe-dugásra ingerel. Elővételre pedig mindamnyiszor, ha az ember egyedül marad önmagával, ami persze megesik tömegben is, bétköznap is, állva, járva, mindenbogyán. 1977-ben félszáz verset adtál közre, most majdnem kétannyit. Szemre, élősúlyra, terjedelemre kicsiny termésed szelid kibívás, csöndes ellentámadás a soba-újra-nemolvasók, a fejből romlottan idézők, a nyelvi előregyártot-*